

HANNU KATAJAMÄKI
 VTT, aluetieteen emeritusprofessori
 Vaasan yliopisto

Maaseutututkijan tie

Perustavanlaatuinen käänne urallani tapahtui 1980-luvun lopussa, kun minusta vas-
 toin kaikkia suunnitelmiani tuli maaseu-
 tutkija. Huomasin työpaikkailmoituksen ja hetken mielijohteesta lähetin hakemuksen. Ällistykseni minut valittiin vuoden 1989 alusta Helsingin yliopiston vuonna 1988 perustetun Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen Seinäjoen yksikön johtajaksi. Nykyään se on Ruralia-instituutti. Laitoksen tehtäväksi määriteltiin maaseudun laaja-alaista kehitystä palveleva tutkimus, kehittäminen ja täydennyskoulutus.

Idea uudesta maaseudusta

Tieteelliset lähtökohtani olin ammentanut yhteisötutkimuksen klassikoista (Katajamäki 2016) sekä maantieteen rikkaasta perinteestä. Vuonna 1988 ilmestyneessä kulttuurimaantieteen väitöskirjassani *Alueellisen työnjaon muotoutuminen Suomessa* tein syntetisoivan luokittelun Suomen paikallisten työmarkkinoiden tyypeistä (Katajamäki 1988).

Tarkoitukseni oli jatkaa paikallisten työmarkkinoiden erittelyä, hankkia vertailuaineistoa eri puolilta maailmaa ja kehittyä lokaliteettitutkimuksen kansainväliseksi tähdeksi. Toisin kävi. Minut valittiin maaseutututkimusta tekevän laitoksen johtajaksi. Suhteeni maaseutuun oli etäinen. Juureni olivat Turun työläiskaupunginosa Nummen-

mällä ja työväenliikkeessä. En valinnut tietä, vaan tie valitsi minut.

Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen perustamisen pontimena oli näkemys maaseudun kokonaisuuden huomioon ottavan näkökulman tarpeellisuudesta. Perinteinen maatalous-metsätieteellinen näkökulma ei enää riittänyt. Uudella laitoksella oli suuri tehtävä ja minulla vahva heittäytymisen halu. Se oli hyvä yhdistelmä. Ensimmäinen oivallus oli, että on ryhdyttävä tunnistamaan kysyntää, johon maaseutu voi vastata.

Teemojen poikaset

Uusi laitos herätti kiinnostusta ja sain paljon luentopyyntöjä. Yleensä aiheena oli maaseudun tulevaisuuden pohdinta: miten maaseutu säilyy elävänä. Muistelen liikuttuneena pitkiä ajomatkoja laitoksemme erikoistutkija Kari Välimäen kanssa. Jalasjärveläisen maatilan pojan syvälinen ymmärrys maaseudun arjesta opetti minut näkemään, mistä maaseutututkimuksessa on kyse: maaseudun asukkaiden hyvän elämän edellytysten tunnistamisesta ja turvaamisesta.

Puhumalla, palautteita kuuntelemalla ja kirjallisuutta lukemalla alkoi joitakin teemoja hahmotua. Oivalsin, että elintarviketeollisuus oli voimakkaasti keskittymässä. Tätä kautta tuotteiden kirjo oli vähenemässä. Tässä saattaisi olla mahdollisuus

pienille maaseudun elintarvikeyrityksille. Voisiko elintarvikkeiden pienimuotoinen jatkojalostuksen tutkimus ja kehittäminen sopia Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskukselle? Aloin kerätä aineistoa aiheesta ja puhua uudesta mahdollisuudesta. Huomasin, että sain vastakaikua. Siinä oli ensimmäinen teema.

Maaseutupolitiikka oli 1980-luvun lopussa heiveröistä. Yleensä maaseutu ja maatalous samastettiin. Laitostamme kutsuttiin Maatalouden tutkimus- ja koulutuskeskukseksi. Kerran muuan isäntä soitti minulle kysyäkseen sairaan emakon hoito-ohjeita. Käsitin, että meidän tehtävämme olisi maaseutupolitiikan sisällöllinen kehittäminen. Siitä tuli toinen suuri teema.

Minua alkoi näivertää sivu- ja liitännäiselinkeinoajattelu, jossa kaikki ajateltiin maatilaa kautta. Yhteiskunnan kehitys viittasi toisaalle: maaseudun suuri mahdollisuus olisivat uudenlaiset yritykset ja ammatilliset kerrostumat, jotka syntyisivät maatilojen rinnalle, eivät maatiloille. Tästä tiivistyi laitoksemme kolmas suuri teema: maaseudun uudet yritykset ja ammatit.

Vaasan läänin maaseutupoliittinen ohjelma

Vuonna 1989 silloinen Vaasan lääninhallitus antoi Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskukselle tehtäväksi maaseutupoliittisen ohjelman laatimisen. Organisoimme laajan prosessin, johon osallistuivat keskeiset läänin maaseutuasiantuntijat. Ymmärsin, ettemme voi lähteä nykyhetkestä eteenpäin. Kehittämiskatkon tunnistaminen edellyttää historiallista tarkastelua. Tästä lähtökohdasta syntyi tutkielma Vaasan läänin maaseudun kehityksestä teräväkautelta uudelle vuosituhannelle (Praksi & Katajamäki 1990).

Maaseutuohjelman laadintaprosessi oli minulle tärkeä, sillä oivalsin kiteyttävän näkökulman tarpeen. Siihen mennessä Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksessa oli syntynyt käsityksiä yksittäisistä teemoista: puhuimme elintarvikkeiden pienimuotoisesta jatkojalostuksesta, maaseutupolitiikan sisällöllisestä kehittämisestä sekä maaseudun uusista yrityksistä ja ammateista. Miten eri teemat voisi nivota yhteen elähdyttäväksi kokonaisuudeksi?

Kirkkaana kesäaamuna junamatkalla Vaasasta Seinäjoelle erilliset maaseudun kehittämisen ainekset alkoivat leijua mielessäni ja etsiytyä tiettyä muotoa kohti. Mieleeni tunki kaksi käsitettä: *uusi maaseutu ja monimuotoisten toimintojen mosaiikki*. Havahduin oivaltaessani, että olin löytänyt etsimäni tai se oli löytänyt minut: laitoksemme tehtävänä olisi tutkia uuden maaseudun monimuotoisen mosaiikin mahdollisuutta, etsiä maaseudun avautuvia ovia. Kädet innosta täristen otin muistivihkonin esille ja piirsin ensimmäisen luonnoksen uuden maaseudun toiminnallisesta sisällöstä.

Maaseutupoliittisen ohjelmamme kestävin saavutus oli uuden maaseudun sisällöllisen hahmotuksen ohella ruokaläänistrategia. Myös ruokaläänin oli tiivistys monesta teemasta: Vaasan läänin vanhasta maataloudesta, pienestä ja suuresta elintarviketeollisuudesta sekä pohjalaisesta yrittäjaperinteestä. (Vaasan lääninhallitus 1991). Vaasan läänin loppuminen ei päättänyt ruokaläänistrategiaa. Idea lämmitettiin Etelä-Pohjanmaalla 2000-luvulla. Nyt nimenä on Ruokaprovinssi.

Uuden maaseudun mahdollisuuksien käytännön testaamisia

Uusi maaseutu ei jäänyt paperitiikeriksi, sillä onnistuimme käynnistämään käytännön hankkeita. Erityisen tärkeä oli vuonna 1990 käynnistynyt pienimuotoisen elintarvikeyrityksyyden kehittämishanke, johon osallistui yli 100 alan yrittäjäksi aikonutta. Hankkeen yhtenä sivutuotteena aloitettiin vuonna 1991 Kauhajoen ruokamessut. Niistä on kehittynyt lähiruuan johtava tapahtuma Suomessa. (Vaasan läänin elintarvikeprojekti 1990–1993).

Käynnistyi myös maaseudun palvelujen uudelleenorganisointiin tähdännyt hanke, jossa tutkittiin erilaisten yhdistelmäpalvelujen mahdollisuuksia maaseudulla. Tutkimme esimerkiksi monialaisen kyläavustajan ammatin mahdollisuutta. Hän auttaisi vanhuksia kodinhoidossa ja asioinnissa sekä annostelisi lääkkeitä. Hän voisi auttaa lastenhoidossa. Kylän ympäristönhoidossa olisi tähdellisiä tehtäviä. Onnistumme käynnistämään käytännön kokeilun Peräseinäjoen Kihniän kylässä.

Kihniän hyvien kokemusten perustalta kyläavustajakokeilu laajeni yhteistyössä silloisen sosiaali- ja terveyshallituksen sekä valtakunnallisen maaseutuprojektin kanssa kymmeneen kylään. Jo 1990-luvun alussa törmättiin liian tiukkoihin normeihin, jotka määrittelevät, mitä kyläavustaja saa tehdä ja mitä ei. Ammatilliset rajat ovat tiukkoja. Helposti ajaututaan törmäyskurssille ammattiyhdistysliikkeen kanssa. (Harjunpää 1992.)

Elintarvikehanke ja palveluhanke osoittautuivat esikuvallisiksi. Niiden lähtökohdista alkoi käynnistyä vastaavia myös muualla Suomessa; Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen Seinäjoen yksikkö alkoi saada arvostusta.

Vuonna 1990 käynnistyi laaja tutkimussarja maaseudun uusista työmarkkinoista. Sen kantavana sisältönä oli maaseudun uusien yritysten ja ammattien edellytysten erittely. Teemasta ilmestyi useita raportteja (esimerkiksi Laurila 1993 ja 1996). Kiinnostuimme myös nuorten maaseutukuvasta, maaseudulle suuntautuvan muuttoliikkeen mahdollisuuksista (Haliseva-Soila 1993), turkistarhauksen taloudesta (Weijola 1991), Etelä-Pohjanmaalla tärkeän perunanviljelyn tulevaisuuden näkymistä (Korpiniemi 1990), tekojärvien vaikuttavuudesta (Kärki 1990) sekä jätteiden hyötykäyttöön liittyvistä liiketoimintamahdollisuuksista. Viimeksi mainitun hankkeen yhteydessä tavoitilemme nyttemmin parrasvaloihin nousseen kiertotalouden etiäisiä (Peura et al. 1991).

Syntyi ajatus tulevaisuuden kylästä, jossa vanhaan kylään yhdistyisi tiivistävä uudisrakentaminen ja kehittyisi houkutteleva asuin- ja yritys ympäristö. Keksin tunnuslauseen “Uusi maaseutu kehittyi kylänsä kautta”. Ajatus uuden maaseudun kylästä oli liian kunnianhimoinen eikä se yltänyt suunnittelua pidemmälle. Myöhemmin yritimme vielä palata aihepiiriin, mutta läpimurtoon ei ylletty. (Mäki 1991; Lapintie & Riipinen 1994.)

Pohdimme myös maaseutukuntien välistä yhteistyötä ja siihen liittyviä seutukuntastrategioita. Erityisen kunnianhimoinen oli Alajärven seutukunnan eli Pohjanmaan järvisedun kehittämisselitys. Sekään ei johtanut käytännön toteutukseen, vaikka suunnitelmat ja toimintatavat vietiin hyvin konkreettiselle tasolle. Aika ei ollut kypsä

eikä taida itse asiassa olla vielääkään. (Katajamäki & Rajakallio 1993.)

Tunnustelut syrjäisen maaseudun perustulokoikeilun aloittamisesta yhteistyössä työhallinnon kanssa tyrehtyivät alkuunsa: ”Tällainen ei kohtelee työttömiä yhdenvertaisesti.” Olin pohtinut perustuloa jo vuonna 1985 ilmestyneessä tutkielmassani työttömyyden historiasta, syistä ja ratkaisuvaihtoehtoista. Silloin puhuttiin vielä kansalaispalkasta. (Katajamäki 1985.) Juha Sipilän hallituksen ohjelmaan kirjattiin perustuloa koskeva kokeilu (Ratkaisujen Suomi 2015). Se alkoi vuonna 2016, tosin melko kunnianhimoittomana. Ehkä kuitenkin viimein päästään eteenpäin.

Uuden maaseudun tutkimusryhmä: soveltavaa tutkimusta, käytännön kokeiluja, yhteiskunnallista vaikuttamista

Siirryttyäni 1990-luvun alussa takaisin Vaasan yliopistoon maaseutututkimus jatkui. Tiivistin maaseudun paikkaperustaisen tutkimus- ja kehittämisen vision vuonna 1991 ilmestyneessä kirjassa *Maaseudun kolmas tie* (Katajamäki & Kaikkonen 1991). Vaasan yliopiston Levón-instituuttiin muodostui *Uuden maaseudun* tutkimusryhmä, joka elinkaarensa aikana 1990-luvun alusta 2010-luvulle julkaisi kymmeniä tutkimuksia, käynnisti käytännön kehittämishankkeita sekä osallistui yhteiskunnalliseen keskusteluun alue- ja maaseutukehityksestä.

Erään professuurin syntyhistoria, suuren esikuvan muisto

Vuonna 2003 minut nimitettiin Vaasan yliopiston aluetieteen professoriksi. Sen erityisalaksi määriteltiin maaseutupolitiikka ja maaseudun strategien kehittäminen. Professuurin perustaminen onnistui, kun valtioneuvoston asettaman Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän kautta järjestyi viideksi vuodeksi 25 000 euron vuotuinen osarahoitus. Kaikkiaan yliopistoihin perustettiin kymmenkunta maaseutualan professuuria eri tieteenaloille. Tämä on oleellista, sillä maaseutututkimus ei ole tieteenala, vaan monitieteinen tutkimusteema.

Suurtyön professuurien rahoituksen järjestämisessä tekivät Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän pääsihteeri, professori Eero Uusitalo ja rahoituspäätöksen tehnyt maa- ja metsätalousministeri Jari Koskinen. Professuurien perustaminen maa- ja metsätalousministeriön kautta oli omintakeista ja rohkeaa yliopistopoliittikkaa, sillä opetus- ja kulttuuriministeriöstä olisi todennäköisesti naurettu ulos, jos olisi esitetty kymmenen maaseutuprofessorin perustamista.

Maaseutuprofessoreja ei olisi perustettu ilman Eero Uusitaloa. Hän on esikuvani ja ystäväni, maaseutupolitiikan suurjärkeä. Tutustuin Eeroon 1970-luvun alussa Turun yliopiston sosiologian laitoksella. Eero jätti Suomen maaseutupolitiikkaan lähtemättömän jäljen. Hän kuoli äkillisesti 5.12.2015, 69 vuotiaana. Eero oli suurten sanojen ja eleiden sekä päällekkäyvä karisman yhdistelmä. Ajatukset sähisivät, kielikuvat kipinöivät ja puhe ylisi.

Eero Uusitalo oivalsi jo 1970-luvulla, että maaseutu on nähtävä kokonaisuutena. Maaseutu on paljon muutakin kuin maatalous. Maaseutu voi vastata monenlaiseen yhteiskunnalliseen kysyntään. Tästä kehkeytyi laajan maaseutupolitiikan idea. Maaseudun mahdollisuuksien todeksi tekemisessä tarvitaan hallinnonalojen, kansalaisten ja yritysten yhteistyötä. Maaseutupolitiikka ei ole anelua ja valittamista, vaan maaseudun vahvuuksien tunnistamista ja vahvistamista. Jo 1990-luvulla Eero herätteli pohtimaan esimerkiksi hajautettua energiantuotantoa, lähiruokaa ja etätyötä.

Eeron johdolla maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä laati useita maaseutupoliittisia kokonaisohjelmia. Hänen sinnikkyytensä kirittämänä EU:n paikallisen maaseutupolitiikan suuresta oivalluksesta, kansalaislähtöisestä ja paikkaperustaisesta Leader-metodista tuli kansallinen menestystarina. Leader-metodin oivallisuus havaittiin myös EU:n komissiossa, ja nykyään se on vakiinnuttanut asemansa koko EU:n alueella. Eerosta tuli myös kansainvälisesti arvostettu maaseutupoliitikko.

Viiden vuoden jälkeen Vaasan yliopisto vakiinaisti hoitamani professuurin. Valitettavasti kaikki määräaikaisen professuurin perustaneet yliopistot eivät tehneet samoin, ja maaseutuprofessorien verkosto alkoi heikentyä. Samoin on käymässä yhteis-

kuntatieteellisen maaseutuopetuksen Rural Studies -yliopistoverkostolle, jonka puheenjohtaja olin lähes kymmenen vuotta. Yliopistojen nykyisen ansaintalogiikan näkökulmasta maaseutuopetus ja maaseutututkimus eivät ole riittävän tuottavia.

Vuoden 2010 alusta yliopistolakia muutettiin. On alkanut yliopistojen profiloinnin ja tyypistämisen aika. Uusliberalistisen yliopistopolitiikan huomassa on jäänyt huomaamatta, että on kansallisesti tärkeitä teemoja, jotka ovat yhdelle yliopistolle liian pieniä, mutta Suomelle merkittäviä. Yksi on maaseutututkimus ja -opetus.

Yliopistojen rahoitusmallia on tarkistettava. Muuten kansallisesti tärkeitä opetuksen ja tutkimuksen alueita, kokonaisia tieteenaloja, lopetetaan osaoptimoinnin ja profiloituvimman piiskaamina. Suomalaista sivistysperustaa ollaan tökerösti kaventamassa.

Opinnäytteiden tarkastusta, maaseutupolitiikan valmistelua, asiantuntijatehtäviä

Ajanjakso 1990-luvun alusta 2010-luvun alkuun oli uuden maaseudun kehittelyjen kannalta hyvin hedelmällinen. Väitöskirjoja ja pro graduja syntyi runsaasti. Eri yliopistoissa tehtyjen maaseutualan väitöskirjojen esitarkastuksia ja vastaväitöksiä minulle kertyi parisen kymmentä. Vaasan yliopiston uuden maaseudun tutkimusryhmä oli aktiivinen tutkimus- ja kehittämishankkeiden käynnistäjä.

Pääsimme mukaan myös maaseutupolitiikan valmisteluun. Olin valtioneuvoston asettaman maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän jäsen vuodesta 1999 vuoteen 2005 ja valtakunnallisen maaseutuasumisen teemaryhmän puheenjohtaja vuodesta 2011 vuoteen 2013. Maaseudun uusi aika -lehden päätoimittaja olin vuosina 1996-1997. Minulla oli myös kansainvälisiä tehtäviä (esimerkiksi Katajamäki 1994).

Suoramyyntiä ja lähienergiaa

Kiinnostuksemme kohteet olivat uuden maaseudun idean mukaisesti moninaiset. Työkenttämme oli laaja. Tutkimme ja kehittelimme 1990-luvun

puolivälissä suoramyntiä (Huuhka 1995). Onnistuimme perustamaan Vaasaan kaksi ostorengasta, jotka hankkivat elintarvikkeita suoraan maalahtelaisilta viljelijöiltä. Tilauksissa käytettiin faksia. Pakettiauto toi tuotteet asiakkaiden kotiin. (Alaviitala 1997.)

Tuotevalikoima jäi suppeaksi. Tämä kavensi kaupunkilaisten kiinnostusta. Pieni volyymi ei tyydyttänyt viljelijöitä. Tuon ajan faksi oli kömpelö viestintäväline, sähköposti oli harvoilla, sosiaalisesta mediasta ei ollut tietoaakaan. Ostopiirien siirtäminen kansalaisjärjestön vastuulle kangerтели. Noin kahden vuoden jälkeen ostopiirit lopetivat. Samoihin aikoihin tunnustelimme myös luomu-tuotteiden markkinoita (Alaviitala et al. 1999). Olimme huolissamme kyläkauppojen tulevaisuudesta (Peltola & Vainio 1995).

Olen ilolla seurannut uuden ajan suoramyynnin etenemistä. Niin sanotut Reko-piirit kasvattavat suosiotaan. Facebookin avulla on onnistuttu keräämään riittävästi kiinnostuneita ja suoramyynnitorit ovat erittäin suosittuja. Reko-piireihin kuuluu kymmeniä tuhansia jäseniä. Meidän kokeilumme aikana kommunikaatioteknologia ei ollut vielä riittävän kehittyntä emmekä onnistuneet tavoittamaan tarpeeksi jäseniä ruokapiireihimme. Olimme hivenen etujassa. Läpimurto oli lähellä.

Energiapolitiikassa alkoi 1990-luvulla vahvistuva keskustelu hajautetusta energiantuotannosta. Se nähtiin erityisesti maaseudun uuden yrittäjyyden ja maaseudun uuden roolin mahdollisuutena: maaseutu pystyy vastaamaan yhteiskunnalliseen kysyntään tarjoamalla uusiutuvaa lähienergiaa. Arka avauksemme oli maaseudun lämpöyrittäjyyteen liittynyt tutkimus. Se valmistui vuonna 1999 (Wuori & Isaksson 1999).

Jatkoimme energiateemaa. Uuden maaseudun tutkimusryhmä teki suuriin aineistoihin perustuvan uusiutuvien energialähteiden potentiaalia luotaavan valtakunnallisen inventoinnin. Osoitimme, että uusiutuvien energialähteiden täysimääräinen hyödyntäminen takasi suurimmalle osalle maaseutua energiaomavaraisuuden, ja energiaa riittäisi siirrettäväksi runsaasti myös kaupunkeihin. (Hyttinen 2005.) Nyttemmin Vaasan yliopistossa on tehty merkittävää hajautettuun ener-

giantuotantoon liittyvää kansainvälisesti arvostettua tutkimusta (esimerkiksi Peura 2013).

Paikallisvaluuttaa ja mikroluototusta

Kiinnostuin 1990-luvun puolivälissä paikallisvaluutasta. Elettiin suuren laman ja suuren työttömyyden vuosia. Arvelin, että paikallisyhteisöjen asukkaiden omatoimisuutta olisi lisättävä ja luotava toivon näkymiä. Tähän arvelin paikallisvaluutan sopivan. Sen erilaisia versioita oli ollut käytössä eri maissa jo 1900-luvun alusta alkaen. Idea on yksinkertainen: tehdään mahdolliseksi paikallisyhteisöjen asukkaiden monenkeskinen tavaroiden ja palvelujen vaihdanta; monesti paikallisvaluutan yhteydessä puhutaankin vaihtopiireistä. Jos autan naapuriani remontissa, saan maksuksi paikallisvaluuttaa, jolla voin ostaa elintarvikkeita piirissä mukana olevalta viljelijältä.

Onnistuimme vakuuttamaan Pohjanmaan liiton päättäjät ja EU:n aluekehitysrahoituksella käynnistyi paikallisrahakokeilu Kyrönmaalla (Laihia, Vähäkyrö, Isokyrö) sekä Vaasassa. Vaikka paikallisraha on virtuaalinen, verottaja on siitä kiinnostunut. Kävi ilmi, että kovin laajaksi toiminta ei voi tulla, sillä silloin verottaja haluaa osansa oikealla rahalla. Tähän ongelmaan ei löytynyt ratkaisua. Oheistuotteena kuitenkin syntyi tutkielma paikallisvaluutan ja verotuksen yhteensovittamisen vaikeuksista, näkökulma vaihtotalouden mahdollisuuksiin (Kellosalo 1997).

Kävi myös ilmi, että työttömiä uhkaa karenssi, jos he osallistuvat vaihtopiiriin liian innokkaasti. Samoihin ongelmiin on törmätty myös myöhemmissä kokeiluissa, joista eniten huomiota ovat viime vuosina saaneet aikapankit (Lovio 2011). Käytännön ongelmat osoittautuivat niin suuriksi, että päätin lopettaa paikallisvaluuttakehittelyt. Suomalainen yhteiskunta ei ole valmis tämänkaltaiseen kansalaisaktiivisuuteen. Merkittäväksi dokumentiksi paikallisvaluuttakokeilusta jäi vaihtopiirin perustajan opas (Laurilehto 1999).

Tutustuin 1990-luvun lopussa Vaasan yliopistossa työskennelleeseen bangladeshilaiseen tutkijaan. Hän tutustutti minut Muhammad Yunusin Bangladeshiin perustamaan Grameen-pankkiin. Sen toiminta perustuu ryhmäluototukseen. Yleensä

viiden henkilön ryhmälle annetaan mikroluotto. Takauksia ei vaadita. Pienellä alkupääomalla pystytään hankkimaan työvälineitä, hyötyeläimiä, yrittämisen välttämättömiä edellytyksiä.

Grameen-pankki levisi nopeasti myös muihin maihin. Sen luottojen avulla on syntynyt satoja tuhansia mikroyrityksiä lähinnä kehitysmaiden maaseudulle. Monet yrityksistä ovat naisten perustamia. Luottotappiot ovat minimaalisia. Muhammad Yunus sai vuonna 2006 Nobelin rauhanpalkinnon. Grameen-pankin toimintaa ovat varjostaneet väärinkäytösepäilyt. Selkeää näyttöä niistä ei ole kuitenkaan saatu.

Päätettiin, että Grameen-pankin idea voisi toimia myös Suomessa. Ryhmäluottoituksen avulla edistettäisiin esimerkiksi paikallisten pienosuuskuntien perustamista. Ryhmäyrittämisestä voisi tulla yrittäjyyden uusi aalto. Pohjanmaan maakunnalla oli 1990-luvun lopussa Brysselissä lobbari. Hänen kauttaan löytyi kontakti ryhmään, joka oli valmistelemaan Grameen-pankin idean soveltamiseen liittyvää rahoitushakemusta EU:n komissiolle. Jäseniä oli useista EU-maista. Pääsimme mukaan.

Pohjanmaan liitto antoi rahoitusta valmisteluun. Myös yrityksille riskiluottoja myöntävä Finnvera kiinnostui. Tarkoituksena oli, että luotto hoidettaisiin sen kautta ja kokeiluluvaiheen jälkeen ryhmille tarkoitetut mikroluotot tulisivat osaksi Finnveran vakiintunutta toimintaa.

Asetelma valmisteltiin pitkälle. Tarkoituksena oli kerätä kokemuksia ryhmäyrittämistä edistävän mikroluottoituksen mahdollisuuksista erilaisissa eurooppalaisissa paikallisyhteisöissä. Finnvera kuitenkin vetäytyi ja hanke hyytyi. Se oli kirvelevä tappio. Mielenkiintoinen paikallisen mikroyrittäjyyden edistämisen mahdollisuus jäi kokeilematta.

Maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen mahdollisuuksia etsimässä

Vuonna 1999 Euroopan unionin jäsenvaltioiden aluekehittämisestä vastaavat ministerit kokoonoutuivat Potsdamiin. Syntyi *European Spatial Development Perspective* (ESDP) -dokumentti, jossa määritellään EU:n jäsenvaltioiden yhteiset alue-

kehittämisen periaatteet. Tärkeä korostus on monenkeskinen kaupunkiverkko sekä kaupunkien ja maaseutujen vuorovaikutus.

Suomeen Potsdamin linjaukset välittyivät nopeasti. Käynnistettiin aluekeskusohjelma ja ryhdyttiin kehittämään kaupunkipolitiikkaa. Maaseutupolitiikassa kiinnostuttiin kaupunkien ja maaseutujen vuorovaikutuksesta. Sille alettiin etsiä uutta sisältöä. Vanhastaan jo tiedettiin, että pendelöinti on laaja ilmiö. Samoin kaupunkien merkitys ympäröivien maaseutujen asiointikeskuksina on suuri. Kaupunkilaisilla on satoja tuhansia vapaaajan asuntoja maaseudulla.

Uuden maaseudun tutkimusryhmä käynnisti hankkeen, jossa kaupunkien ja maaseutujen uuden vuorovaikutuksen mahdollisuuksia eriteltiin. Teimme laajasti kenttätutkimusta. Järjestimme useita työpajoja eri puolilla Suomea. Meillä oli Pohjanmaan maakuntaan kohdistunut maaseudun ja kaupungin vuorovaikutukseen pureutunut erillishanke *Probotnia* yhteistyössä Åbo Akademin Vaasan yksikön kanssa.

Uutta ja mullistavaa emme kuitenkaan löytäneet. Mielenkiintoisia yhteistyöideoita paikantui esimerkiksi kaupunkien asukas yhdistysten ja kyläyhdistysten välille. Kokeiluja ei kuitenkaan saatu käynnistettyä, koska esimerkiksi Leader-rahoitus edellytti, että edunsaajien on oltava vain maaseudulla.

Sitkeän yrittämisemme lopputulokseksi tiivistyi, että maaseutujen ja kaupunkien uusi vuorovaikutus oli enemmän toivejattelua ja kaunista puhetta kuin elävää käytäntöä. Sen edistämiseen ei ollut välineitä eikä niiden kehittämisestä oltu kiinnostuneita suppeiden maaseudun kehittäjäpiirien ulkopuolella. (Rissanen & Mäntylä 2003.) Toivotavasti tilanne muuttumassa. Tätä enteilee esimerkiksi Reko-piirien lisääntyvä suosio.

Läheisyyden ekonomiaa

Kiinnostava aluekehittäminen edellyttää kiinnostavia käsitteitä. On osattava tehdä vanhoillaan oloon viehtyneiden jääräpäiden vastarinnan kelistäviä avauksia. Joskus käyttökelpoinen käsite voi tulla vastaan yllättäen ja pyytämättä. Yksi puhelinsoitto voi riittää. Minulle soitti vuonna

2001 pirkanmaalaisen paikallisen toimintaryhmän Pomootori ry:n toiminnanjohtaja Mikko Rissanen ja kertoi keksineensä käsitteen ”läheisyyden ekonomia”. Hän arveli, että se voisi palvella strategisena käsitteenä, kun on perusteltava pienten maaseutupaikkakuntien luonnetta hyvän ja turvallisen asumisen paikkoina. Mikko Rissanen puhe-
linsoitto johti tutkimushankkeen käynnistämiseen (Mäntylä & Lindqvist 2004). Lähtökohdaksi tiivistyi, että läheisyyden ekonomia on paikallisyhteisöjen kansalaislähtöistä suunnittelua palveleva käsite. Se ankkuroituu maamme perusolemuksen: suomalaisen yhteiskunnan kulttuurinen ja taloudellinen kehitys on perustunut pieniin ja vaihteleviin paikallisyhteisöihin.

Läheisyyden ekonomia liittyy paikallisyhteisöjen kilpailukykyyn kansalaisten näkökulmasta. Se korostaa yhdyskuntien eheyttä ja arkielämän sujuvuuden huomioon ottamista tärkeänä yhteiskunnallisen päätöksenteon lähtökohdana. Läheisyyden ekonomian luonnehtimissa yhdyskunnissa asunnot, työpaikat ja palvelut ovat mahdollisimman joustavasti saavutettavissa.

Läheisyyden ekonomia vakiintui osaksi maaseutupoliittista kielenkäyttöä. Tässä mielessä Uuden maaseudun tutkimusryhmä onnistui. Läpimurtoa koko yhteiskuntopoliittikan kenttään ei kuitenkaan onnistuttu tekemään. Keskittävä politiikka on jatkunut eikä päätöksiä arvioida läheisyyden ekonomian näkökulmasta. Ehkä käsite tuli väärästä suunnasta. Tilanne voisi olla toinen, jos Richard Florida olisi nimennyt sen luovan luokan hyvän elämän välttämättömyydeksi.

Palveluja, muuttoliikettä, informaatioteknologiaa, aluestrategioita, yhdyskuntien eheyttämistä, sopimuksellisuutta

Keskittyvä aluekehitys ja sen vaikutus maaseudun palveluihin alkoi huolestuttaa maaseutututkijoita 2000-luvun alussa. Uuden maaseudun tutkimusryhmä selvitti esimerkiksi yhdistelmäpalveluiden mahdollisuuksia (Mäntylä 2001), toiveita maaseudun minimipalveluista (Mäntylä 2003) sekä maaseudun asukkaiden näkemyksiä valtion ja kuntien palvelujen muutoksesta (Leinamo 2015). Etsimme

myös toivon näkymiä tutkimalla esimerkiksi maaseudun monialayrittäjyyden mahdollisuuksia (Riusala & Siirilä 2009).

Kehitimme metodiiikkaa, jonka avulla maaseudulla voitaisiin tunnistaa kysyntäperustaisia yritys-
keskittymäaihoita. Kutsuimme menetelmäämme mikrokusterianalyysiksi (Leinamo & Katajamäki 2007). Sen soveltaminen oli työlästä, eivätkä esimerkiksi maaseudun paikalliset toimintaryhmät kiinnostuneet siitä, vaikka totisesti yritin innostaa. Yritimme myös selkeyttää kunnan ja paikallisten toimintaryhmien välistä suhdetta (Katajamäki et al. 2006).

Selvitimme suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtymisen jälkeistä maallemuuttopotentiaalia. Tutkimuksemme osoitti, että jopa 100 000 harkitsi maallemuuttoa. (Hunnakko & Palm 2002; Leinamo 2003b). Tämä ei ole kuitenkaan toteutunut. Eläkeläisten muutto maaseudulle on jäänyt vaimaksi. Aikanaan tutkimustulos herätti suurta huomiota. Ylsimme jopa Yleisradion valtakunnallisiin pääuutisiin.

Tutkimme informaatioteknologian mahdollisuuksia maaseudulla. Nykyään sitä kutsuttaisiin maaseudun digiloikan mahdollisuuksien luotaamiseksi. (Tyynelä 2001.) Osallistuimme maaseutupoliittikan sisällöstä käytävään keskusteluun (esimerkiksi Katajamäki et al. 2001). Teimme joitakin kylätutkimuksia (Alaviitala 1998a ja 1998b). Erittelimme maaseudun pitkän aikavälin muutosta (Katajamäki 1991 ja 1999a; Leinamo 2003a).

Tuotimme aineistoa aluekehitystrategioihin (Wuori 1994; Katajamäki 1994, 1999b, 2006, 2009a ja 2009c). Arvioimme aluekehitysvälineiden vaikutuksia (Salmi 2003). Erittelimme etätyötä maaseudun uusien työmahdollisuuksien edistäjänä (Leinamo 2009). Teimme tutkimusta maaseutuyrittäjien tuki- ja neuvontapalveluiden kehittämisestä (Rissanen et al. 2001). Pureuduimme maaseudun jätevesikysymyksiin (Hyttinen et al. 2006). Tutkimme maahanmuuttajien kotouttamista maaseudulle (Martin et al. 2013). Rakensimme yhteistyötä Uumajan yliopiston alue-
tutkijoiden kanssa (Katajamäki 2003).

Kiinnostuimme myös maaseudun uusien kaup-
pakeskittymien vaikutuksista. Niitä on syntynyt erityisesti ABC-ketjun suurasemien ympärille.

Suuryksiköt ovat syrjäyttäneet pieniä paikallisia huoltoasemia. Tästä on seurannut surullisia yrittäjäkohtaloita. Kaavoitusprosessit ovat olleet epäselviä. Toisaalta uudet maaseudun kaupakeskittymät ovat nuorisolle merkittäviä sosiaalisen kanssakäymisen paikkoja. (Mäntylä et al. 2011.)

Vuosituhanen vaihteen jälkeen alkoi keskustelu Suomen hajautuneen yhdyskuntarakenteen ympäristölle aiheuttamasta rasitteesta. Alettiin vaatia yhdyskuntarakenteen eheyttämistä. Sen nimissä uudisrakentamista haja-asutusalueelle haluttiin rajoittaa. Maaseudun asukkaita leimattiin ilmastomuutoksen kiihdyttäjiksi.

Käynnistimme tutkimuksen selkeyttääksemme tilannetta. Kävi ilmi, että populistinen väite ei pidä paikkaansa. Todellisia ympäristön rasittajia ovat keskiluokkaiset kaupunkilaiset, jotka lentävät lomasilleen useita kertoja vuodessa. Väite maaseudun asukkaiden aiheuttamasta ympäristörasituksesta on liioiteltu. (Siirilä et al. 2013.)

Yritimme kehittää maaseudun pienten töiden kokoamista suuremmiksi kokonaisuuksiksi sopimuksellisuuden avulla. Kehitimme sopimusmalleja esimerkiksi palvelujen organisointiin. Tavoitteena olivat uudenlaiset paikalliset työllistämisen välineet ja paikallisen mikroyrityksyyden edistäminen. Pyrkimyksenä oli saada sopimuksellisuuden käytäntöjen toteuttaminen osaksi paikallisten toimintaryhmien työskentelyä.

Uuden maaseudun tutkimusryhmä sai maaseutupolitiikan yhteistyöryhmältä rahoitusta sopimuksellisuuden juurruttamiseksi paikallisten toimintaryhmien toimintatavaksi. Tehtiin kaksi valtakunnallista esittelykierrosta, joiden aikana käytiin tarkasti läpi sopimuksellisuuden käytäntöjä toimintaryhmien ja muiden paikallisten osapuolien kanssa. Laadittiin valtakunnallinen sopimuksellisuusstrategia. Tehtiin käsikirja sopimuksellisuuden käytännöistä (Lindqvist & Rissanen 2004; Koski & Lindqvist 2006; Lindqvist et al. 2006; Koski et al. 2009).

Useat paikalliset toimintaryhmät kirjasivat sopimuksellisuuden toimintasuunnitelmiinsa. Käytännön toimet jäivät vähäisiksi. Vähitellen sopimuksellisuus kuivui kokoon. Siellä täällä toimintaryhmien ohjelmissa mainitaan edelleenkin sopimuksellisuus. Todellisia sopimuksellisuuden

välittäjäorganisaatioita paikallisista toimintaryhmistä ei kuitenkaan tullut. Toimintaryhmyön kellokkaiden hehkuttaman "Leader-metodin" pääsisällöksi on jäänyt avustaminen yhden paikkaperustaisen kehittämisvälineen rahanjakoon liittyvässä hallintomenettelyssä.

Yksilöperustaisen maaseutupolitiikan edistämisyritys

Tutustuin jo 1980-luvulla pienen eteläpohjalaisen Soinin kunnan elinkeinoasiamieheen Martti Laasasenaho. EU-jäsenyyden jälkeen Laasasenaho oli työssään huomannut, että suuret ohjelmalliset kokonaisuudet eivät tuottaneet toivottua tulosta. Yrityksiä ei syntynyt, työllisyys ei kohentunut. Toimeliaisuus jatkui, kun onnistuttiin kehittämään uusi projekti; projekti pelasti projektin. Laasasenaho päätteli, että EU:n rakennerahastojen kustannukset ja hyödyt eivät olleet kohdallaan. Hän kysyi perustavanlaatuisesti: saavutettaisiinko parempi tulos, jos projektiorganisaatioiden sijasta tuettaisiin suoraan yrittäjiksi aikovia?

Laasasenaho alkoi pohtia yksilöperustaisen kehittämispolitiikan mahdollisuutta. Hän käynnisti kotikunnassaan Soinissa noin kymmenen vuotta kestäneen prosessin: ideoi ja organisoi sekä keräsi aineistoa ja kokemuksia. Syntyi käsikirjoitus, joka hyväksyttiin Aalto yliopistossa tuotantotalouden väitöskirjaksi vuonna 2010. Olin Laasasenahon vastaväittäjä. (Laasasenaho 2010.)

Väitöksen jälkeen tein yhteistyötä Laasasenahon ja hänen ohjaajansa professori Ilkka Kaurasen kanssa. Kirjoitimme yhteisen artikkelin yksilöperustaisesta kehittämisestä Maaseudun uusi aika -lehteen. Itse yritin sanomalehtiartikkeleilla herätellä kiinnostusta uudesta tavasta edistää erityisesti maaseutuyrittäjyyttä. (Laasasenaho et al. 2010.)

Yritin osoittaa, että ohjelma-perustaisen kehittämispolitiikan hallintomenettelyt ovat elämälle vieraita ja hankkeiden toteuttajia orjuuttavia. Käytäntö suosii ammattimaisia projektimaakareita, jotka osaavat tehdä oikeilta näyttäviä hankehakemuksia. He hallitsevat muodolliset hallintokäytännöt ja osaavat näyttää uskottavan näköisiä tuloksia, joille ei kuitenkaan ole vastinetta reaali maailmassa. Olisi aika puhkaista projektikupla.

Ilmeisesti puheet yksilöperustaisesta kehittämispolitiikasta osuivat herkkään kohtaan. Jos siihen todella siirryttäisiin, sulkeutuisi hunajapurkki liian monilta itsensä korvaamattomaksi kokevilta projektiorganisaatioilta. Kehittämispolitiikan suuri yksinkertaistaminen vähentäisi myös oleellisesti EU:n aluekehityksestä vastaavan pääosaston DG Region painoarvoa. Arvovallan ja taloudellisten etujen varjeleminen on ilmeisesti tärkeämpää kuin paremman vaikuttavuuden tavoittelu, koska idea yksilöperustaisesta maaseudun kehittämispolitiikasta ei ole edennyt.

Tilanne jatkuu muuttumattomana. Projektien rukousmylly pyörii. Pyhät sanat ”innovation”, ”smart specialisation”, ”triple helix” ja ”sustainability” täyttävät projektihakemukset. Uusia käsitteitä keksitään tarpeen mukaan, jotta illuusio uudistumisesta säilyy.

Suurentuvien kuntien demokratiavajeen tunnistaminen

Suomessa on 1990-luvulta alkaen ollut tavoitteena suuremmat kunnat. On syntynyt uudenlaisia suuruuskuntia: laajojen maaseutualueiden ja kaupunkiytimien yhdistelmiä. Käynnistimme tutkimuksia kuntaliitosten vaikutuksista maaseutualueiden näkökulmasta. Kävi ilmi, että suurkuntien laita-alueiden asukkaiden mahdollisuudet vaikuttaa lähialvelujensa kohtaloon ovat olemattomat. Reuna-alueiden asukkaiden äänet eivät riitä oman kulkumunan ehdokkaan saamiseen valtuustoon.

Tutkimme myös kuntaliitosten pitkän aikavälin vaikutuksia maaseutualueiden kannalta. Lähtökohtana oli vuonna 1978 valmistunut tutkimukseni 1970-luvun alun kuntaliitoksista ja sen tutkimusalueet. Osoitimme, että kuntaliitokset olivat kiihdyttäneet keskittymiskehitystä ja vähentäneet uuden kunnan laita-alueiden asukkaiden vaikutusmahdollisuuksia. (Katajamäki 1979,; Leinamo 2004 ja 2010; Metsälä & Leinamo 2013.)

Tutkimustulostemme perustalta osallistuin aktiivisesti toimivaltaisesta kaunanosahallinnosta käytävään keskusteluun. Erityisen kiinnostunut olin aluelautakunnista. Teimme myös yhteistyötä Uumajan yliopiston tutkijoiden kanssa; yritimme välittää suomalaisen keskusteluun kokemuksia

Ruotsin aluelautakunnista. Toistaiseksi kiinnostus toimivaltaiseen kunnanosaohallintoon ja suoran kansalaisvaikuttamisen välineisiin on Suomen kunnissa ollut laimeaa. (Katajamäki 2008a, 2008b ja 2009b; Lidström & Katajamäki 2009.)

Kehä umpeutuu

Uuden maaseudun tutkimusryhmä alkoi hiljentyä, kun minut vuoden 2012 alussa valittiin Vaasan yliopiston filosofisen tiedekunnan päätoimiseksi dekaaniksi. Muutamia julkaisuja vielä tuli aktiivikauteni jälkeen (esimerkiksi Leinamo 2015; Leinamo & Voutilainen 2017).

Tutkimusryhmämme edusti emansipatorista, yhteiskunnan muuttamiseen tähtäävää tutkimusperinnettä. Tieteenfilosofisena lähtökohtana oli Frankfurtin koulukunnan kriittinen teoria, jonka tunnettuja edustajia ovat Max Horkheimer, Theodore W. Adorno ja Jürgen Habermas. Kriittisen teorian hengessä halusimme osoittaa muutoksen mahdollisuuksia ja etsiä ratkaisuja.

Tavoitteena oli maksimoida yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Se oli tärkeämpää kuin perinteisen kaavan mukainen tieteellinen meritoituminen ja sijoitukset viittausindekseissä. Vakaumuksesta kerroti ryhmän motto: ”Tutki ja vaikuta”. En osaa arvioida, kuinka hyvin onnistuimme. Yritys oli kova ja innostuksen hetket maagisia. Parhaimmillaan oli tunne, että emme anna merkityksiä tapahtuneelle, vaan näytämme suuntaa. Kuljemme etumaastossa.

Ehkä tunnistimme maaseudun uskottavia mahdollisuuksia vastata yhteiskunnan kysyntään. Ehkä osoitimme kysyntälähtöisen maaseutupolitiikan välttämättömyyden. Ehkä osoitimme myös, että mekaaniset hallintoratkaisut, jotka eivät tunnista maaseudun vaihtelevuutta ja esimerkiksi etäisyyksiin liittyviä realiteetteja, johtavat maaseudun asukkaiden epäoikeudenmukaiseen kohteluun ja heidän syrjimiseensä asuinpaikan perusteella. Ehkä edistimme modernia maaseutumielikuvaa.

Uuden maaseudun tutkimusryhmän elinkaarren huipennus oli vuoden 2009 elokuussa. Voittuamme avoimen kilpailun saimme järjestettäväksemme 17.–21.8.2009 yhteistyössä Åbo Akademin Vaasan yksikön kanssa *European Society for Rural Sociologyn* joka toinen vuosi järjestettävän

pääkonferenssin. Otsikkona oli ”*Re-inventing the Rural Between the Social and the Natural*”. Tapah-
tumaan osallistui noin 500 tutkijaa eri puolilta
maailmaa, maaseututkimuksen kansainvälinen
kärki. Ei tällaista konferenssia mihin tahansa
anneta. Järjestäminen kertoi kansainvälisen tie-
deyhteisön arvostuksesta sekä Vaasan kaksikielisen
yliopistoyhteisön voimasta, jos tartutaan toimeen.

Aloitteeni maaseututkimuksen ottamisesta

Vaasan yliopiston profiloitumisen yhdeksi tee-
maksi kohtasivat yliopiston johdossa hämmen-
nystä ja kiusaantunutta kehonkieltä. Mahdollisuus
edetä maaseututkimuksen kansainväliseksi huip-
puyliopistoksi jätettiin käyttämättä. Tämän tari-
nan loppu onkin vähemmän ylevä: aluetieteen
professori, erityisalana maaseutupolitiikka ja
maaseudun strateginen kehittäminen lakkautettiin
jäädessäni vuonna 2016 eläkkeelle.

Lähteet

- Alaviitala, Mikael 1997. Jordbrukets charm. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 71.
- Alaviitala, Mikael 1998a. Närvijoen kylätutkimus. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen palvelututkimuksia 2/1998.
- Alaviitala, Mikael 1998b. Sarijoen kylätutkimus. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen palvelututkimuksia 5/1998.
- Alaviitala, Mikael, Ari Huuhka, Teuvo Kantanen & Arttu Vainio 1999. Potentiella marknader för österbottniska ekoprodukter. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 79.
- Haliseva-Soila, Merja 1993. Maaseudun uudet asukkaat. Kaupunkilaisten maaseutukuva ja maallemuuttopotentiaali maaseudun kehittämisen mahdollisuutena. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja A:2.
- Harjunpää, Nina 1992. Hyvinvointia kylien asukkaille. Yhteistyöllä uudenlaisia palveluja maaseudulle. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja B:8.
- Hunnakko, Pekka & Jarmo Palm 2002. Suurten ikäluokkien eläkeläisten maallemuuttopotentiaali. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 100.
- Huuhka, Ari 1995. Ilman välikäsiä. Maataloustuotteiden suoramynti Suomessa. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 58.
- Hytinen, Timo 2005. Valoa pimeässä. Kohti energiaomavaraisuutta maaseudulla. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 116.
- Hytinen, Timo, Lasse Löytty & Pekka Peura 2006. Maaseudun kiinteistöjen jätevesien puhdistus. Esiselvitys Pohjanmaan maakunnissa. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 122.
- Katajamäki, Hannu 1979. Kuntaliitostutkimus. Eräiden toteutettujen kuntaliitosten tarkastelua. Itä-Suomen Instituutin julkaisusarja B:29.
- Katajamäki, Hannu 1985. Työttömyys. Katsaus teorioihin, tutkimustuloksiin ja ratkaisuvaihtoehtoihin. Työvoimaministeriön suunnitteluosaston työvoimapoliittisia selvityksiä n:o 64.
- Katajamäki, Hannu 1988. Alueellisen työnjaon muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja N.o 121. Turku 1988.
- Katajamäki, Hannu 1991. Suomen maaseudun suuri kertomus. Terra 103:3, 173-183.
- Katajamäki, Hannu 1994. Diversity is the way forward for the Estonian rural sector. Report to World Bank. 30.5.1994.
- Katajamäki, Hannu 1999a. Historical Transformations of Rural Finland. Maaseudun uusi aika 2/1999, 11–20.
- Katajamäki, Hannu 1999b. Laadun ja uskalluksen maaseutu. Etelä-Suomen maaseudun toivon näkymätä. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen palvelututkimus.
- Katajamäki, Hannu 2006. Suuren maaseudun maakunta. Pohjanmaan laajan maaseutupolitiikan periaateohjelma. Pohjanmaan liiton julkaisu 54 F: 2006.
- Katajamäki, Hannu 2008a. Aluelautakunnat sopivat Suomen kuntiin. Kuntalehti 12/2008, 41–42.
- Katajamäki, Hannu 2008b. Aluelautakunnat vahvistaisivat paikallisyhteisöjä kuntaliitoksissa. Helsingin Sanomat. Vieraskynäartikkeli 11.10.2008.
- Katajamäki, Hannu 2009a. Aikaansaava alue. Pohjanmaan menestystekijät. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 127.
- Katajamäki, Hannu 2009b. Suurkuntien maaseutualueet edellyttävät uudenlaista paikallista hallintaa. Maaseudun uusi aika 3/2009, 47–55.
- Katajamäki, Hannu 2009c. Vuorovaikutuksen Vaasan seutu. Hahmotelma tiivistävästä alueesta. Vaasan seudun PARAS-hankkeen erilliselvitys. Vaasan kaupunki.

- Katajamäki, Hannu, Petri Kahila & Telle Lemetyinen 2006. Voimakaksikko. Kunnat ja paikalliset toimintaryhmät maaseutupolitiikan tekijöinä. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 120.
- Katajamäki, Hannu & Rauno Kaikkonen 1991. Maaseudun kolmas tie. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisusarja A:1.
- Katajamäki, Hannu & Rainer Rajakallio 1993. Itsenäisten kuntien yhteisö. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja B:10.
- Katajamäki, Hannu Pekka Hunnako Petri Kahila, Jarmo Palm & Mikko Valtakari 2001. Vaikea maaseutupolitiikka. Havaintoja maaseutupolitiikan käytännöistä. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 90.
- Katajamäki, Hannu, ed. 2003. Reflections on the Kvarken Region. Prospects for a cross-border region within the European Union. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 102.
- Katajamäki, Hannu 2016. Paikkaperustaisuuden suuri linja – Paikat ja paikallisuus yhteiskuntatieteen perinteessä. Ilkka Luoto, Mari Kattilakoski & Peter Backa (toim.) Näkökulmana paikkaperustainen yhteiskunta, 15–28. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen. 25/2016.
- Kellosalo, Jaakko 1997. Vaihdotyö, paikallisvaluutan käyttö ja työllisyys. Eli suuntaviivat työttömyyden ja taloudellisen laman voittamiseksi vaihtotalouden keinoin. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen palvelututkimuksia 1/1997.
- Korpiniemi, Antti 1990. Suurkeittiöiden tarjoamat markkinat perunan pienimuotoiselle jatkojalostukselle. Ruralia-instituutti. Seinäjoen yksikkö. Sarja B:1.
- Koski, Eija & Petra Lindqvist 2006. Palvelut paikallisesti organisoituina. Maaseudun palvelusopimusprosessit Kyrönmaan kokeilussa. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 121.
- Koski, Eija, Petra Lindqvist & Miia Mäntylä 2009. Vastuuta, vuorovaikutusta ja välittämistä. Sopimuksellisuusstrategia. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 11/2009.
- Kärki, Kalle 1990. Tekojärvitutkimus. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja B:4.
- Laasaseno, Martti 2010. Ohjelmakeskeisestä kehittämisspolitiikasta yksilökeskeiseen kehittämisspolitiikkaan harvaan asutulla maaseudulla: elämänurapoliittinen kunnan ja kehittäjäyksilön välillä. Helsinki University of Technology. Department of industrial Engineering and Management. Doctoral Dissertation Series 100/3. Espoo 2010.
- Laasaseno, Martti, Hannu Katajamäki & Ilkka Kauranen 2010. Elämänurapoliittisilla kohti yksilöperustaista maaseutupolitiikkaa. Maaseudun uusi aika 3/2010, 50–61.
- Lapintie, Kimmo & Jouko Riipinen 1994. Euroopan syrjäkylät ajan keskiössä. Länsi-Suomen taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 54. Vaasan yliopisto.
- Laurila, Pia 1993. Työ ja asukkaat elävässä kylässä. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Raportteja ja artikkeleita Nro 20.
- Laurila, Pia 1996. Uuden maaseudun tiellä. Tutkimus maaseutuväestön uusista toimeentulomuodoista. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 67.
- Laurilehto, Salla 1999. Perustetaan vaihtopiiri! Pinko-sarja. Helsinki: Vihreä sivistys- ja opintokekus.
- Leinamo, Kari 2003a. Elinkeinorakenteen muutos suomalaisella maaseudulla 1880-luvulta nykypäivään. 15 esimerkkikunnan tarkastelu. Maaseudun uusi aika 3/2003, 5–18.
- Leinamo, Kari 2003b. Maaseudun kutsu. Näkemyksiä eläkeläisten maallamuutosta ja kakkosasumisesta. Vaasan yliopisto, Levón-instituutin tutkimuksia 106.
- Leinamo, Kari 2004. Kuntaliitoksen jälkeen. Kuntien yhdistymisen vaikutukset liitosalueiden näkökulmasta. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 111.
- Leinamo, Kari 2009. Paljon puhetta, vähän tuloksia. Kokemuksia etätyöstä ja alueellistamisesta eri vuosikymmeninä. Vaasan yliopisto, Levón-instituutin tutkimuksia 128.
- Leinamo, Kari 2010. Yhdeksän hyvää ja kymmenen kaunista. Vuosina 2001–2009 toteutettujen maaseutu-kaupunki-kuntaliitosten tarkastelua. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 131.
- Leinamo, Kari 2015. Palvelut läheltä. Maaseudun asukkaiden näkemyksiä kuntapalvelujen ja valtion paikallishallinnon palvelujen muutoksesta. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin palvelututkimuksia 1/2015.
- Leinamo, Kari & Olli Voutilainen 2017. Maaseutu sanomalehdissä. Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Turun Sanomien maaseutukuva vuosina 1994 ja 2015. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 142.
- Leinamo, Kari & Hannu Katajamäki 2007. Maaseudun yrittäjyyden mahdollisuuksien tunnistaminen. Menetelmällinen kokeilu Kyrönmaalla. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 125.
- Lidström, Anders & Hannu Katajamäki, red. 2009. Kan kommuner lära av varandra över Kvarken. Exempler kommunaldelsnämder och kommunsamarbete. Statsvetenskapliga institutionen. Umeå universitet.

- Lindqvist, Petra, Eija Koski & Kari Leinamo 2006. Maaseudun pienten töiden edistämisen taloudelliset kannustimet ja niiden rajoitteet. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 123.
- Lindqvist, Petra & Eija Rissanen 2004. Maaseudun palvelusopimus. Sanoista tekoihin Kyrönmaalla. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 115.
- Lovio, Iikka 2011. Aikapankki. Tutkimus lahjaperustaiseen vaihtoon perustuvasta yhteisöllisyyden rakentamisesta Helsingissä. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikka. Pro gradu -tutkielma
- Martin, Anna, Miia Mäntylä & Merja Pakkanen 2013. Maahanmuuttajien kotouttaminen maaseudulle kolmen sektorin yhteistyönä. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 135.
- Metsälä, Riia & Kari Leinamo 2013. Lähidemokratiaa etsimässä. Korpilahtelaisten, lammilaisten ja alastarolaisten vaikutusmahdollisuudet kuntaliitoksen jälkeen. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 137.
- Mäki, Matti 1991. Tulevaisuuden kylä. Peruskartoitus ja tutkimussuunnitelma. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Seinäjoen yksikkö. Raportteja ja artikkeleita nro 10.
- Mäntylä, Miia 2001. Monesta yhdeksi. Maaseudun palvelujen uudet mahdollisuudet. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 98.
- Mäntylä, Miia 2003. Unohdetun kansan haaveet. Asukkaiden näkemyksiä maaseudun palvelujen tärkeydestä. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 104.
- Mäntylä, Miia, Heli Siirilä & Kimmo Riusala 2011. Maamerkki päätien risteyskessä. Maaseudun kauppakeskittymien ja liikenneasemien alueelliset ja sosiaaliset vaikutukset. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 132.
- Mäntylä, Miia & Petra Lindqvist 2004. Onnelaa etsimässä. Läheisyyden ekonomia alueiden menestystekijänä. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 112.
- Peltola, Olli & Arttu Vainio 1995. Vaasan läänin kyläkaupat. Nykytila ja tulevaisuus. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 59.
- Peura, Pekka 2013. From Unlimited Growth to Sustainable Energy. The Origin of Operational Patterns by Means of Social Selection. Acta Wasaensia 279.
- Peura, Pekka, Matti Inkinen & Hannu Katajamäki 1991. Jätteet ja jätteiden hyötykäyttö Vaasan läänissä. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja B: 6.
- Praski, Leena & Hannu Katajamäki 1990. Vaasan läänin maaseutu tervakaudelta uudelle vuosituhannele. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Seinäjoen yksikkö. Sarja B:2.
- Ratkaisujen Suomi 2015. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015.
- Rissanen, Eija & Miia Mäntylä 2003. Sanoista tekoihin. Maaseudun ja kaupungin käytännön vuorovaikutuksen mahdollisuudet. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 105.
- Rissanen, Eija, Marika Leppänen & Arttu Vainio 2001. Maaseutuyrittäjän tuki- ja neuvontapalvelut. Arvioita toimivuudesta ja näkökulmia kehittämiseen. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 93.
- Riusala, Kimmo & Heli Siirilä 2009. Monialayrittäjyys maaseudun mahdollisuutena. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 129.
- Salmi, Anita 2003. Ylhäältä annettu todellisuus. Leaderin ja ohjelmallisen aluekehityspolitiikan jäljillä. Acta Wasaensia 118.
- Siirilä, Heli, Miia Mäntylä, Kari Leinamo, Merja Pakkanen, Arttu Vainio & Olli Voutilainen 2013. Kohtuullinen keräyspiste hyvällä paikalla. Paikalliset mahdollisuudet ympäristöystävälliseen asumiseen. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 135.
- Tyynelä, Matti 2001. Informaatioteknologia maaseudun mahdollisuutena. Tarina Ylistaron Kainaston tietokylästä. Vaasan yliopisto. Levón-instituutin tutkimuksia 88.
- Vaasan läänin elintarvikeprojekti 1990–1993. 1994. Loppuraportti. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja B:12.
- Vaasan lääninhallitus 1991. Uusi maaseutu. Vaasan läänin maaseutupoliittinen ohjelma. Vaasan lääninhallituksen julkaisusarja 1991: 2.
- Weijola, Tore 1991. Pälskrisen – historisk bakgrund och regionala effekter i Finland. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Seinäjoen yksikkö. Sarja B: 7.
- Wuori, Olli 1994. Avoimet väylät. Vaasan seudun maaseutuohjelma. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 57A
- Wuori, Olli & Risto Isaksson 1999. Hake ja lämpö. Lämpöyrittäjyys maatalan lisäansioiden tuojana. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen palvelututkimuksia 4/1999.